

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

עוצמה ימית

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין-תחומית

מאמרי הגיליון
זמינים לקריאה גם
באתר מרכז דדו

הציווי הימי של ישראל: צי לשליטה ימית

קומנדר (דימ') דיוויד לוי¹

נוכח התגברות האיומים הימיים על מדינת ישראל, והתהליך אשר הפך את הכלכלה הישראלית לתלויה יותר ויותר במרחב הימי, המסקנה המתבקשת היא שחיזוק חיל הים הינו ציווי אסטרטגי למדינת ישראל. "צי של שליטה ימית" הינו למעשה "צי מים ירוקים", כלומר חיל ים אשר פועל במרחב מימי החופים של המדינה, אשר נמתח מקו החוף ועד למרחב הימי הסמוך לו, אשר מחזיק בכמה אלמנטים של "צי מים כחולים", כלומר יכולות אסטרטגיות, הן בקרבת השטח היבשתי של המדינה והן ברחבי העולם. על ישראל להצטייד בצי לשליטה ימית. כלכלתה של מדינת ישראל מסוגלת לתמוך מהלך שכזה, והאינטרס הלאומי החיוני דורש זאת.

מבוא

נוכח התגברות האיומים הימיים על מדינת ישראל, והתהליך אשר הפך את הכלכלה הישראלית לתלויה יותר ויותר במרחב הימי, המסקנה המתבקשת היא שחיזוק חיל הים הינו ציווי אסטרטגי למדינת ישראל. תהליך זה נדרש על מנת להבטיח ביטחון במים הריבוניים, להגן על משאבים לאומיים, להרתיע אויבים פוטנציאליים ולהוות שחקן פעיל ביציבות האזורית. ישראל זקוקה לחיל ים אשר יבטיח את **השליטה הימית** של המדינה.

הסחר הבין-לאומי שישראל תלויה בו, הגידול במתקני ייצור והפקה ימיים של אנרגייה מבוססת גז טבעי, ואיומים ביטחוניים קיימים וכאלו שהולכים ומתעצמים מהתוודע הימי – הגדילו את התלות של מדינת ישראל בתוודע הימי בצורה מוחשית. על מנת לענות על אתגרים אלו, ועל הסיכונים הגוברים ועל האינטרסים של ישראל בים, היא זקוקה לחיל ים שיבטיח שליטה ימית.

¹ קומנדר (דימ') דיוויד לוי שירת כקצין בצי האמריקאי, בין היתר כמנהל הביטחון האזורי ושיתופי הפעולה במפקדת הצי החמישי וכנספח הימי האמריקאי בטוניס. כיום דוקטורנט במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר אילן. מאנגלית: דובי רז.

קו החוף של מדינת ישראל, המשתרע על פני 284 ק"מ, מהווה 40% מגבולות המדינה. 5 מתוך 12 הערים המיושבות ביותר ממוקמות לאורך החוף, וכל ה-12 נמצאות בטווח של עד שישים ק"מ מקו החוף. מאז גילוי שני שדות הגז הטבעי, תמר ולויתן, נשענת ישראל על התווך הימי בכדי לאפשר עד סוף שנת 2022 עצמאות בהפקת גז למשק (Stub, 2020). מעל 98% מהסחר אל מדינת ישראל וממנה מגיע בדרך הים, וחברת צים נמצאת כיום במקום ה-11 ברשימת חברות התובלה הימיות הגדולות בעולם (MI News Network, 2022).

ראשית, יש להגדיר כמה מושגים שבהם יעסוק מאמר זה. **"צי מים ירוקים"** הינו כינוי לחיל ים אשר פועל במרחב מימי החופים של המדינה, אשר נמתח מקו החוף ועד למרחב הימי הסמוך לו. **"צי מים כחולים"** הינו כינוי לצי אשר מחזיק ביכולות אסטרטגיות, הן בקרבת השטח היבשתי של המדינה והן ברחבי העולם. אין בעולם המחקרי "צבע" (הגדרה) המתאר את יכולותיו של צי, אשר נמצא במרחב הביניים – בעל יכולות נרחבות יותר מאשר "צי מים ירוקים", אך פחותות מזה של "צי מים כחולים". נראה שהמינוח המתאים יהיה **"צי של שליטה ימית"**, המתאר באופן הנכון ביותר את הכוונה – למעשה זהו צי "ירוק", אשר מחזיק בכמה אלמנטים "כחולים".

שייטת הסטי"לים והקומנדו הימי בתרגיל עם הצי החמישי בים סוף (דובר צה"ל)

"שליטה ימית" הינה היכולת להשיג ולהחזיק שליטה באזור ימי מסוים, על מנת לתמוך ביעדים האסטרטגיים של המדינה. המטרה העיקרית של השליטה הימית, היא להבטיח כי כוחות ידידותיים (כולל שיט מסחרי) יוכלו לפעול בחופשיות, ובה בעת למנוע מהיריב את היכולת לפעול בחופשיות. צי של שליטה ימית יחזיק בדרך כלל כלי שטח, צוללות, כלי טיס, כמה כלים תומכים ותשתיות.

סינגפור, אחת מבעלות הברית של ישראל, ביצעה את השינוי האמור – מצי חופי קטן לצי של שליטה ימית. כמו ישראל, חיל הים הסינגפורי המלכותי היה בעבר זרוע אחת בתוך הצבא, אך זה השתנה עם ההתרחבות הכלכלית המואצת שעברה סינגפור במהלך שנות ה-90 של המאה ה-20. כיום, הצי הסינגפורי מורכב מחיל ים קטן, אך רב-יכולות, שאימץ דוקטרינה של צי מים כחולים. עקב כך, סינגפור פועלת באופן הדוק עם ציים מעצמתיים, כגון הצי האמריקאי או הצי הבריטי (Koh, 2012). חיל הים הישראלי יכול ללמוד רבות מהשינוי שביצע חיל הים הסינגפורי לפני כשלושה עשורים.

חיל הים הישראלי במלחמות העבר

בעבר, החזיקו אויבותיה של ישראל בכוח ימי שולי במארג היכולות הצבאיות שלהן, וכמו ישראל, הן התמקדו בגבולות היבשתיים של ישראל. במהלך מלחמת העצמאות החזיקה מצרים מספר מצומצם של כלי שיט. בפעולה מרשימה הצליחה ישראל להטביע את ספינת הדגל המצרית, האמיר אל-פארוק, בידי כמה אנשי קומנדו ימי בספינות נפץ. ראוי לציון הישג נוסף של חיל הים במהלך מבצע קדש, כאשר נתפסה בשבי האונייה המצרית איברהים אל-אוואל, אשר הייתה בעברה משחתת ליווי בריטית בשם אוניית הוד מלכותה מנדיפ (HMS Mendip).

מניתוח פעולותיו של חיל הים הישראלי במהלך שנות ההתבגרות שלו במלחמת העצמאות ובמבצע קדש, עולה דפוס פעולה המעיד על כך כי חיל הים של אותה התקופה היה למעשה חיל משמר חופים בעל יכולות קומנדו. אך המצב השתנה כאשר מצרים השיגה את נקמתה. בעזרת ברית-המועצות, פטרוניתה של מצרים באותן השנים, הצטיידו חילות הים של מצרים ושל סוריה בספינות טילים קטנות מדגם קומאר, אשר היו חמושות בטילי ים-ים מדגם סטיקס. מצרים הדגימה את יכולותיה החדשות כאשר בלילה שבין ה-11 ל-12 ביולי 1967, הטביעו שלוש ספינות קומאר את אח"י אילת באמצעות שלושה טילי סטיקס, בעת שהאחרונה סיירה מצפון לחופי סיני.

בעת טביעת אח"י אילת, ברית-המועצות הייתה היחידה שייצרה טילי ים-ים מבצעיים. מדינות המערב הגיבו בפיתוח טילי ים-ים משלהן, אך הדבר לקח זמן. צרפת מבצעה את ה'אקסוסט' בשנת 1975 וארצות-הברית את ה'הארפון' רק ב-1977. לעומת זאת, התעשייה האווירית לישראל, הייתה מהירה יותר מכל מדינות המערב ומבצעה את ה'גבראל' כבר בשנת 1970. המלחמה הבאה של ישראל כבר כללה את קרב טילי הים-ים הראשון בעולם (Mommson, 2009). במלחמת יום הכיפורים נכנס חיל הים לקרב ימי מול חמישה כלי שיט סוריים ממערב לנמל לטקיה, מתוכם שלוש ספינות טילים. שיטות הלחימה של חיל הים ויכולותיו הטכניות של ה'גבראל' הלמו בחיל הים הסורי והטביעו את כל חמשת כלי השיט שלו. בזירה המצרית זכה חיל הים להצלחה דומה מצפון לדמייאט, כאשר הטביעו ספינות חיל הים ארבע ספינות טילים מצריות (Green, 2017).

ההצלחות לאורך השנים הקנו לחיל הים הישראלי שם של כוח הגנה חופי שאי אפשר להתעלם ממנו, אשר מחזיק גם באחד מכוחות הקומנדו הימיים הטובים ביותר בעולם. יחד עם זאת, האיומים הימיים הנוכחיים של מדינת ישראל לא מגיעים רק ממדינות סמוכות מהמגל הראשון, וחילות ים מודרניים מחזיקים בטכנולוגיה אשר מסוגלת לטפל בטילים נגד כלי שיט. יתרה מכך, מבצעי קומנדו בחופים המרוחקים מחופי המדינה, דורשים ספינות וצוללות שיתמכו במבצעים אלו, ולעיתים קרובות אף יאפשרו שהייה ארוכה מול חופים אלו עד סיומו של המבצע.

נוסף על כך, יריבותיה הנוכחיות של ישראל מחזיקות בציים גדולים ומשמעותיים. חלק מהמדינות הסמוכות לישראל במגל הראשון אינן נמצאות יותר במצב של מלחמה מול ישראל, וחלקן עסוקות בבעיות פנים אחרות משלהן. אמנם קיימים עדיין איומים משמעותיים אשר נשקפים משחקנים לא מדינתיים וארגוני פרוקסי (שלוחים) באזור הקרוב, אולם מרבית האיומים הקיימים האמיתיים של מדינת ישראל מגיעים ממרחקים גדולים יותר במגל השני והשלישי, והם אלו אשר מהווים איום אמיתי על ישראל ועל האינטרסים שלה במזרח התיכון.

בעלי ברית, יריבים, אויבים ואיומים

כיום עומדים לפתחה של מדינת ישראל איומים חדשים מהתווך הימי, אשר אליהם היא צריכה להתכונן. על-פי פרסומים זרים, ישראל ואיראן מעורבות במלחמת צללים בלתי מוצהרת.² שדות גז טבעי דורשים שמירה, ועל מנת להגן עליהן נדרשים כלי שיט שיימצאו במרחב ושישהו בו לאורך זמן. נוסף על כך, מדינות אחדות ובתוכן ישראל סבלו בעבר מאירועי טרור מהים. לבסוף, לישראל ישנם גם מתחרים אזוריים, שעשויים להפוך בהמשך ליריבים.

איראן, היריבה הבולטת והמסוכנת ביותר של ישראל במזרח התיכון, מחזיקה בצי משמעותי המבצע פעולות אגרסיביות, ואשר בשיתוף עם ארגוני פרוקסי משתמש בשיטות לוחמה אסימטריות לביצוע פעולות בתחום האפור. במאמר שפורסם ב-JINSA באוגוסט 2021 תחת השם "הפרובוקציות הימיות של איראן", דווחו כמה אירועים, כגון התקיפה שבוצעה ליד עומאן על האונייה MT Mercer, אשר מופעלת בידי חברה בבעלות ישראלית, שבה נהרגו שני ימאים. איראן השתמשה בעבר גם בטילים ובמיקוש ימי בהתקפותיה במרחבי הים הערבי, ומאז שנת 2021 דווחו בתקשורת חמישה אירועי תקיפה שכאלה, אשר בוצעו על אוניות בעלות קשר כזה או אחר לישראל (Misztal, Perkins, Ruhe and Cicurel, 2021).

איראן משתמשת בים גם על מנת להעביר נשק ותחמושת לבנות החסות שלה סוריה, עזה ותימן. אוניות איראניות פוקדות את נמלי סוריה ותימן באופן קבוע,

² ריבונות של כלי שיט בים הינה נושא מורכב. כלי שיט יכול להיות משויך לנמל בית במדינה אחת, להציג דגל של מדינה אחרת, להיות בבעלות של חברה ממדינה שלישית, ולהיות מופעל על ידי צוות או לשאת מטען של מדינות רבות אחרות. במקרים האמורים, איראן תקפה כלי שיט אשר היו בבעלות חלקית של גורמים המקושרים לישראל, אך לא הציגו דגל ישראלי.

והאיראנים אף עשויים לתבוע בעתיד זכויות קבע בנמלים אלו. במאמר אשר פורסם ב"הערכה אסטרטגית לישראל" לשנת 2017 / 2018, מטעם מרכז חיפה למחקרי מדיניות ואסטרטגיה ימית, ציין ד"ר אייל פינקו כי איראן מייצאת באופן קבוע כלים בלתי מאוישים לחזבאללה ולארגוני החות'ים בתימן, ויכולה, בפרוטנציאל, לספק צוללות ננס על מנת לתמוך במבצעי קומנדו ובפעולות להנחת מוקשים – איום שישראל נעדרת יכולת אורגנית קבועה להתמודד עימו (Pinko, 2018, Pp. 73–81).

מאז שתפס הנשיא ארדואן את השלטון בטורקיה, היחסים בין ישראל וטורקיה אינם ידידותיים, אך לא הגיעו למצב מוצהר של עוינות. טורקיה עולה ככוח אזורי במזרח התיכון המורחב, ומחזיקה בצי משמעותי, אשר כולל 16 כלי שיט אשר מסוגלים לפעול כ"צי מים כחולים", 33 ספינות תקיפה אמפיביות, 12 צוללות וכלי שיט בלתי מאוישים אווריים וימיים. נוסף על כך, טורקיה מפתחת כיום משחתת-מדגם 2000TF, בעלת יכולת נ"מ.

בשנת 2010 תמכה טורקיה במשט המחאה לעזה אשר ניסה לשבור את הסגר הימי שהחילו מצרים וישראל על עזה, מה שנודע בישראל כאירועי ה'מאוי מרמרה'. ב-2019 חתמו אנקרה וטריפולי על הסכם ימי, והצהירו על הגבולות הימיים בין המדינות באגן המזרחי של הים התיכון. בינואר 2020 שלחה טורקיה כוח משלוח של מאות חיילים טורקים ואלפי חיילים סורים ללוב. טורקיה גם משתמשת במדינת החסות שלה בצפון קפריסין על מנת לתבוע שטחים ימיים במזרח הים התיכון (Yanarocak, 2021), תביעות אשר אינן עולות בקנה אחד עם החוק הבין-לאומי, ועם זכויותיה של קפריסין הריבונית אשר שוכנת בחלקו הדרומי של האי ועל כן הן מעלות חשש בקרב הקהילה הבין-לאומית (Butler and Gumrukcu, 2019).

מנגד, השותפות שלה בברית נאט"ו מציבה גבולות למידת האגרסיביות של טורקיה, ובשנה האחרונה תחת ראש הממשלה נפתלי בנט, נראה שאנקרה וירושלים יצאו לדרך חדשה ביחסים ביניהם. התחממות היחסים המשיכה עם ביקורו הממלכתי בטורקיה של הנשיא הרצוג בחודש מרץ 2022 (Kershner, 2022), אשר הוביל לחידוש מלא של היחסים הדיפלומטיים (Lazaroff, 2022). ברם, לא כולם סבורים כי התחממות היחסים הזו, אכן מעידה על שינוי בעמדתה הבסיסית של טורקיה.

חרף חידוש היחסים של טורקיה עם ירושלים, עם ריאד ועם אבו דאבי, אנקרה ממשיכה להיות אנטגוניסטית ביחסה לאתונה, והתקשורת הטורקית הרשמית ממשיכה להחזיק בעמדה לפיה קיימים עדיין חילוקי דעות בנוגע לכמה איים ומאגרי גז במזרח הים התיכון. "למעשה, מטרתה של טורקיה בשיפור היחסים עם ישראל, במיוחד בכדי לנתב מחדש את עסקאות הגז מישראל לאירופה (ובכך לעקוף את יוון)" (Frantzman, September 7, 2022).

מצרים גם היא חלק מברית אזורית אשר נרקמת בין כמה מדינות ערב וישראל, ברית אשר קיבלה תוקף דה יורה עם החתימה על הסכמי אברהם. מצרים ובעלות בריתה באזור, ובכללן סעודיה ואיחוד האמירויות מוצאות את עצמן לעיתים קרובות,

אם כי לא תמיד, באינטרסים מנוגדים לאלו של אנקרה. קהיר פתחה בשיחות על מנת להסדיר את הגבולות הימיים שלה מול יוון, וחתמה על הסכם לרכישה של גז טבעי מקפריסין לכשיפותחו השדות הקפריסאיים.

בתגובה למדיניות הגז הטורקית, ייסדה מצרים בשנת 2019 פורום גז אזורי הכולל את קפריסין, יוון, איטליה, ישראל, ירדן והרשות הפלסטינית, ואינו כולל את טורקיה. מצרים שמה לאחרונה דגש מיוחד על פעילותה באזור מיצרי באב אל-מנדאב ודרום הים האדום, ומגנה על שדות הגז והנפט שלה באזור, וזאת על חשבון הפעילות בים התיכון. בכדי לתמוך בפעילותה באזור, פתחה מצרים לאחרונה בסיס חדש לצי המצרי בברניס שבים האדום (Binnie, 2020).

מצרים משתתפת באופן קבוע בתרגילים ימיים המובילים בידי ארצות-הברית ונאט"ו, וממשיכה לחדש את הצי שלה בכלי שיט מודרניים, בהם גם כלים אמריקאיים מדגם "אמבסדור סימן 3" החמושים במערכות נשק אמריקאיות מדגם הארפון RGM-84. מצרים רכשה לאחרונה ארבע צוללות גרמניות מתקדמות מדגם 209, אשר החליפו את הצוללות הסיניות הישנות מדגם R (Sutton, 2020), שני כלי תקיפה אמפיביים חדישים נושאי גייסות ומסוקים, 23 שולות מוקשים ומספר רב של כלי שטח קטנים יותר.

נאט"ו מחזיקה כמובן גם היא בנוכחות משמעותית במזרח הים התיכון. כלי שיט מציי איטליה, צרפת ויוון שוהים במרחב האגן המזרחי של הים התיכון באופן קבוע, וכלים אמריקאיים עוברים בו לעיתים קרובות בעת התנועה אל המפרץ הפרסי וממנו. הצי הבריטי מחזיק בסיס בקפריסין וארצות-הברית בסודה ביי שבכרתים ובסיגולה באיטליה. על אף שאינה חלק מנאט"ו, ישראל משתתפת הלכה למעשה בפעילות של נאט"ו במזרח התיכון מאז 1995, וזאת על מנת לחזק את שיתוף הפעולה בין מדינות נאט"ו ושש מדינות מהמזרח התיכון והמגרב (מצרים, אלג'יריה, ישראל, ירדן, מאוריטניה, מרוקו וטוניסיה). ישראל משתתפת בתרגילים משותפים עם מדינות נאט"ו החל מ-2004, אשר מהווים הזדמנות מצוינת לתרגל מבצעים משולבים של כוחות ימיים, תמרונים משותפים וסל שלם של יכולות הכרחיות לציי מים כחולים. ב-2006 הסכימה ישראל לספק סיוע לסיורי נאט"ו נגד טרור ימי במרחבי הים התיכון.

היריבה העיקרית של נאט"ו - רוסיה, היא שחקן חשוב המחפש לגלם תפקיד אזורי משמעותי יותר. צי הים השחור הרוסי הממוקם בסבסטופול, מחזיק במאחז ימי קבוע בטרטוס שבסוריה, והוא מורכב בדרך כלל משתי צוללות, ארבעה כלי שטח, שבע אוניות נחיתה אמפיביות ושולות מוקשים. נושאת המטוסים הרוסית, האדמירל קוזנצוב, עורכת מדי פעם הפלגות ממקום מושבה הקבוע שבמורמנסק אשר בים הצפוני, ומצטרפת לפעילות צי הים השחור.

בימים אלו משתמשת רוסיה בצי הים השחור על מנת להחיל סגר ימי על נמלי אוקראינה, ומשגרת מהים טילי קליבר (הידועים בנאט"ו כטילי SS-N-27 או

"הטומהוק הרוסי") על מנת לפגוע במטרות יבשתיות במלחמה הנמשכת בין רוסיה לאוקראינה. ייעודם המקורי של טילים אלו הינו למטרת פגיעה בנושאות מטוסים אמריקאיות, וזאת בשל מהירותם ההיפרסונית הגבוהה המקשה על התמודדות של מערכות ההגנה כנגדם. רוסיה שואפת להשתמש בצי הים השחור במקרה של פריצת עימות מול מדינות אירופה, להרתיע את נאט"ו ובמקרה הצורך אף למנוע את כניסתה של הברית אל תוך הים השחור ולאגן המזרחי של הים התיכון.

כחלק מפעולותיו של ממשל הנשיא דונלד טראמפ וההתאמות בתוכנית הפיקוד המאוחד (UCP), החל מינואר 2021 הועברה ישראל באופן רשמי מאחריות הפיקוד האירופי האמריקאי (USEUCOM) לפיקוד המרכז האמריקאי (USCENTCOM), מעבר אשר כבר החל לתת את אותותיו. ב-2019 הצהירה ישראל כי היא תיקח חלק בקואליציות עתידיות שתוביל ארצות-הברית בכדי להגן על אינטרסים ימיים במפרץ הפרסי.

הגנרל מייקל קורילה (Kurilla), אשר קיבל את הפיקוד על פיקוד המרכז האמריקאי באפריל 2022, הספיק לבקר מאז בישראל ארבע פעמים (Jerusalem Post Staff, 2022). רמה כזו של תשומת לב לבעלת ברית, היא כמעט חסרת תקדים בזמני שלום, ומאותתת על חשיבותה של ישראל ועל משקלה כבעלת ברית אזורית של ארצות-הברית. בעקבות הסכמי אברהם ומעברה של ישראל לפיקוד המרכז, חיל הים יכול עתה להתאמן עם מדינות ערב, לערוך ביקורי נמל אזוריים ולהשתתף בתרגילים בין-לאומיים גדולים. לאחרונה, הצטרפו לראשונה צרפת וקפריסין לתרגיל "נובל דינה 2021", שהוביל חיל הים הישראלי ועסק בלוחמה נגד צוללות.

נוסף על כל אלו, בעלת בריתה הקרובה של ישראל, ארצות-הברית, מהווה את "תקן הזהב" בכל הקשור לעריכת מבצעים ימיים בכלל ומבצעי מים כחולים בפרט, ורבים מהפרסומים הצבאיים שלה זמינים לבעלות בריתה. נאט"ו ובעלות ברית אחרות מאמצות את תפיסות הלחימה הימיות ואת הדוקטרינות של ארצות-הברית, ורבים מבתי הספר המצוינים של הצי האמריקאי פתוחים בפניהם.

פיראטיות נגד אוניות סוחר היא עדיין בעיה עולמית. בשנת 2020 לבדה אירעו 195 ניסיונות תקיפה ומתקפות נגד כלי שיט ברחבי העולם. כמו כן, טרור בים ומהים נשאר בעיה אקוטית גם בימינו. בשנת 2000 נפגעה המשחתת האמריקאית קול (USS COLE) ובשנת 2014 משחתת פקיסטנית בשם זולפיקאר (PNS ZULFIQAR) על-ידי שלוחות של אל-קעידה, בעת ששהו בנמלים שונים. כמו כן, בשנת 2004 תקפו קבוצות המשיכות לאל-קעידה שני מסופי נפט חשובים בעיראק, בצפון המפרץ הפרסי, באמצעות כלי שיט מתאבדים. כמו כן, בכל הקשור לטרור ימי צריך לזכור כי גם התקפות שבוצעו בעבר, כגון אירועי הדמים באוטובוס כביש החוף בשנת 1978 והאירועים במומבאי בשנת 2008 בוצעו בידי כוחות מארגוני טרור אשר הגיעו מהים.

יתרונותיו של צי לשליטה ימית

אבי האסטרטגיה הימית המודרנית הינו ההיסטוריון קפטן³ אלפרד תייר מהן, אשר הרצה באקדמיה הימית האמריקאית, וחיבורו המפורסם ביותר הוא ספרו "השפעת העוצמה הימית על ההיסטוריה". הבסיס אשר עומד במרכז תפיסתו של מהן היא הגישה (access), שהתכלית היא להבטיח שנמלי הים של המדינה בטוחים מפני סגר ימי, שנתבי התנועה בים בטוחים ונשארים פתוחים לשיט אל המדינה וממנה, שהשתתיות הימיות והמתקנים נותרים ללא פגע וכי הצי המלחמתי מחזיק בשליטה ימית המאפשרת להתמקם, להתריע, לאסוף מודיעין ולתקוף היכן ומתי שנדרש. אך יותר מהכול חשוב להבטיח שהסחר הימי אשר יאפשר את המשך השימור הכלכלי של המדינה ימשיך להתקיים בחופשיות. אומה זקוקה לאספקה שוטפת של מזון, של חומרי גלם ושל מוצרים שונים, וצבא זקוק לתחמושת ולציוד חיוני מכל הסוגים – דלק, ביגוד, אנרגייה ומזון. כלל הציוד הזה מגיע בדרך הים, ולכן התעלמות מהתווך הימי ומחיוניותו לצורכי האומה מסכן את המדינה (Holmes, 2019).

כיום, חיל הים הישראלי הוא אמנם קטן, אך בעל כשירות גבוהה, והוא מתמקד בהגנה על מרחב מימי החופים ובהקרנת עוצמה אל המרחב הימי שמעבר להם. צי אמיתי לשליטה ימית מסוגל להעביר את הלוחמה הימית אל מעבר למרחב מימי החופים, ונמנע מלהמתין לאויב שיגיע למים הריבוניים ולמרחב מימי החופים שלו. הוא מסוגל לקיים קרבות ימיים במרחק מבסיסי הבית ומהתמיכה היבשתית בעזרת כלים בעלי גודל מספק ויכולת שהייה ארוכה. הוא מסוגל לפעול במרחבי הים הפתוח, להקרין עוצמה, להחיל שליטה ימית בטווחים רחוקים ולקיים מבצעים ממושכים כאשר הוא נדרש לעשות כן. השליטה הימית נדרשת על מנת למנוע מהיריב: גישה למרחב המבצעים, תקיפה באמצעות כלים ימיים, הקרנת עוצמה, הגנה בעומק או הרתעה.

צי לשליטה ימית מבצע את המשימה באמצעות כלים תת-ימיים, כלי שטח וכלים אוויריים, כוחות מיוחדים ואף באמצעים המשייטים בחלל, ואשר פועלים כולם יחדיו על מנת להשיג דומיננטיות רב-ממדית. יתרה מכך, צי מודרני לשליטה ימית יכול למנף את שיתופי הפעולה שלו ואת מארג היחסים עם בעלי ברית, כדי לבצע פעולות משותפות, להתאמן, להשתמש בנמלים של מדינות שונות ואף להחזיק מאחזים ימיים מעבר לים.

הבטחת השליטה הימית

בזמן של עימות אזורי נרחב, אסור שישראל תישאר כלואה ללא יכולת להמשיך ולקיים תנועה ימית אל המדינה וממנה. על כן חייב חיל הים להתריע, להניא אויבים ובמקרה הצורך אף להשמיד אותם, בכדי למנוע מהם להחיל סגר ימי על

³ מקביל לדרגת אל"ם בצה"ל.

נמלי המדינה, להתערב בסחר הימי או למנוע מחיל הים לפעול בחופשיות. כיוון שרוב הציים המודרניים מחזיקים גם במערכות מתקדמות נגד מטוסים, אובדן השליטה הימית משמעו גם אבדן היכולת לטוס בחופשיות מעל הים. כיום, הצלחה בלוחמה אווירית הופכת להיות קשה יותר ויותר, ועליונות אווירית כמעט בלתי ניתנת להשגה, ועל כן היכולת של האויב לכפות אזור ללא טיסה מעל הים עלול להוביל להפסד במלחמה.

חיל הים מספק למדינה גם את "הרגל הרביעית של הביטחון", בכך שהוא מבטיח את הרציפות הלוגיסטית למדינה בעת משבר. כמאמר קפטן ג'ון קונרד "על מנת לנצח מלחמה אתה זקוק ללוגיסטיקה כבדה, לזרימה מתמשכת של אספקה, כגון מזון, תחמושת ודלק. על מנת לשנע היקפים משמעותיים של חומרים אלו אתה זקוק לספינות. אתה זקוק לרגל הרביעית של הביטחון. אתה זקוק ליכולת שינוע ימית" (Konrad, 2022).

השיטה המסורתית להגנה על נתיבי הסחר הימיים היא ליווי של אוניות הסוחר בשיירות באמצעות כלי שיט צבאיים וסיורי אוויר. על מנת לבצע זאת, נדרשים מטוסים ארוכי טווח לסיוור הנושאים סנסורים וחמוש, וכלי שיט, הן על השטח והן בתווך התת-ימי, אשר מסוגלים לבצע את משימת הליווי. כאמור, ישראל נשענת באופן גורף על נתיבי הים לטובת שינוע סחורות אל המדינה וממנה, ועל כן הבטחת השיט החיוני והסחר הימי לישראל הינה חיונית על מנת להחזיק את מאמצי הלחימה בפרט ואת הכלכלה הישראלית, הנשענת על הייצוא, בכלל.

לאחרונה מבצע חיל הים ארבע ספינות מגן חדשות מדגם סער 6. בספינות אלו מותקנות מערכות נגד טילים ונגד מטוסים לטווחים ארוכים מסוג ברק LRAD (Northrop Grumman, 2012), והן יפעילו בעתיד גם את המסוק החדש מדגם "סי-הוק", אשר יכול לשהות על הספינה למשך תקופה ארוכה. ספינות מהירות אלו תוכננו על מנת להגן על אזור המים הכלכליים של ישראל, כולל מתקני ההפקה ושדות הגז הטבעי, ולהשאיר את נתיבי השיט של ישראל פתוחים. ברם, חרף העובדה כי ספינות המגן הן הגדולות שבכלי השיט של חיל הים, משך השהייה שלהן עדיין מוגבל, וישראל אינה מחזיקה ביכולות תספוק ימיות (Replenishment at Sea) משמעותיות. פערים אלו עדיין מותירים את ישראל רגישה לאויבים או לארגונים בלתי מדינתיים אשר ינקטו בשיטות לחימה של "פשיטה על הסחר" (commerce raiding) או ינסו לפגוע במתקנים בשטח המים הכלכליים.

איתור ונטרול מוקשים

אחת החולשות הממשיות ביותר בביטחון ישראל, היא היעדרה של יכולת אורגנית איתנה לניקוי מוקשים. חיל הים מפעיל אמנם יחידת צוללנים מקצועית ברמה גבוהה,⁴ אך כלי שיט ייעודיים למטרה זו או מסוקים בעלי יכולת לאיתור ולנטרול

⁴ יל"ת"ם - היחידה למשימות תת-ימיות.

מוקשים, אינם נמצאים בסדר הכוחות של חיל הים. כיוון שישראל מסתמכת בצורה כמעט מוחלטת על סחר ימי, סגירה של שני הנמלים הגדולים אשדוד וחيفا, עשויה להיות הרסנית. מוקשים ימיים יכולים להיות מוטלים מצוללת, ממטוס, מכלי בלתי מאויש ומכלי שטח, ואפילו ארגון טרור מסוגל להטיל מוקשים בעזרת צוות צוללים קטן שפועל מספינת דיג מוסוות. ספינה שתיפגע ממוקש בפתח הנמל תגרום להשבתתו לתקופה ארוכה, שבועות רבים יחלפו עד שכוח זר יוכל לבוא לסייע, מחירי הביטוח ירקייעו שחקים, חלק מחברות הסחר הימי לא יחזרו בקלות רבה כל כך לפעול בנמלי ישראל והמחירים יהיו כבדים. ייתכן אף שבתרחיש מעין זה, יהיה צורך לסגור את הנמלים האחרים, על מנת לוודא שגם הם לא ממוקשים. ההגעה של מזון, של נפט, של דלק, ושל ציוד תעשייתי למדינה תיפסק, ציים זרים יפסיקו לפקוד את נמלי ישראל וייקח שנים עד שהם ישתכנעו מחדש שנמלי ישראל בטוחים לכניסה.

בעבור מדינת ישראל תרחיש כזה הוא אסון. קיימות כיום יכולות טכנולוגיות חדשניות בתחום הטיפול במיקוש, וישראל נדרשת לאמץ אותן בכדי לטפל בחולשה הזו. לדוגמה, ארצות-הברית פיתחה מערכת מוטסת המשתמשת בלייזר לגילוי מוקשים (Airborne Laser Mine Detection System), ניתן להתקינה על גבי מסוקי ה"סי-הוק", שאותם רוכש חיל הים בימים אלו, והיא מאפשרת גילוי מהיר של מוקשים במים רדודים אשר לאחר גילויים ניתן להשמידם באמצעות צוללים. יפן כבר הצטיידה במערכת כזו (Northrop Grumman, 2012), וזו כאמור רק דוגמה אחת מני רבות למערכות לטיפול במיקוש.

את הפער המהותי הזה נדרש לסגור. חיל הים זקוק למשאבים: אוויר, רחפנים, שטח או שילוב של כולם, על מנת להתמודד עם הפער המבצעי. בעלת ברית של ישראל, איחוד האמירויות הערביות, פיתחה יכולת מודרנית לטיפול במיקוש ימי וזאת בשל קרבתם למצרי הורמוז. סינגפור גם היא פיתחה יכולת מבצעית בשל התלות האדירה שלה בסחר הימי העובר במצרי מלקה ובמצרי סינגפור. אלו רק שתי דוגמאות של מדינות ידידותיות, שמהן יכולה ישראל ללמוד שיטות לחימה, נהלים וטקטיקות להתמודדות עם איום זה.

בחרין מארכת את התרגיל הימי הגדול במזרח התיכון (IMX), אשר מתמקד בין היתר גם בטיפול באיום המיקוש ובביצוע פעולות בתחום האפור, והוא מהווה הזדמנות מצוינת ללימוד בעבור חיל הים הישראלי. תרגיל זה הוא גם הגדול בעולם בשימוש בכלים בלתי מאוישים, ומוביל אותו הצי החמישי האמריקאי. התרגיל האחרון שבוצע בשנת 2022 כלל למעלה מ-9000 משתתפים, 80 כלים בלתי מאוישים ו-50 כלי שיט שהגיעו מיותר מ-60 מדינות. לראשונה, השתתפה ישראל בתרגיל זה בהרכב של סטי"לים משייטת 3 ולוחמי היחידה למשימות תת-ימיות (Defense Brief Editorial, 2022).

הגנה מפני טילים בליסטיים

במשחתות ובסיירות אמריקאיות מותקנת מערכת הגנה אווירית נגד טילים בליסטיים (BMD) מסוג אייג'יס (Aegis), המסוגלת ליירט טילים בליסטיים בטווחים ארוכים, איום אשר ישראל מודעת אליו היטב. למעשה, ספינות אלו משולות למערכת "חץ" 3 נייט.⁵ במידה ויחזיק בכלי שיט גדולים יותר, יוכל חיל הים לספק מענה דומה על גבי כלי השיט שלו, ועל ידי כך לספק לא רק גמישות במיקום מערכת היירוט (אשר מגדילה את הסבירות ליירוט מוצלח), אלא גם לסייע בעת הצורך לבעלות ברית אזוריות אשר חסרות מענה מסוג זה.

נכון להיום, הצי האמריקאי משתמש במערכות יירוט מבוססות טילים מסוג סטנדרט 3 (SM-3) לטובת משימות אלו, אך מערכות לייזר המותקנות על גבי כלי שיט נהנות מגמישות גדולה יותר במתן מענה לאיום. מערכות יירוט מבוססות לייזר נמצאות כיום בתהליך פיתוח מתקדם. ספינה יכולה להתמקם בצורה אופטימלית ביחס לאיום, עובדה שמגדילה את סיכויי היירוט בצורה משמעותית.

התעשייה הצבאית של ישראל מובילה גם כן פיתוח מערכות יירוט מבוססות לייזר, כאשר מערכת "מגן אור" של רפא"ל צפויה להפוך למבצעת בשנת 2024 (Frantzman, October 7, 2022).

אמנם מערכת זו הינה מענה משלים ל"כיפת ברזל" לטווחים הקצרים והבינוניים, ולא תאפשר טווחי יירוט המקבילים ל"חץ", אך הטכנולוגיה מתקדמת כל העת. הן ארצות-הברית והן ישראל שואפות להחזיק ביותר מערכות יירוט מבוססות לייזר. הסוכנות האמריקאית להגנה מפני טילים (MDA) מנסה כעת גרסה מוגדלת של מערכת לייזר להגנה מפני טילים בליסטיים, בעוד חברת ריית'און (Raytheon) בוחנת את ההיתכנות לשימוש בלייזר לטובת יירוט של טילים היפרסוניים (Donovan, 2022).

מבצעים קונבנציונליים ואסטרטגיים בתוך התת-ימי

ישראל מחזיקה בצי צוללות מרשים ונראה כי יש לה שאיפות להרחיב את סל היכולות שלו. חיל הים מחזיק בחמש צוללות קונבנציונליות מדגם "דולפין" מתוצרת גרמנית, בעלות מגוון יכולות התקפיות אשר כוללות הן טורפדו והן טילי שיוט. על-פי פרסומים זרים, הצוללת החדשה אשר נבנית בימים אלו בגרמניה, אח"י דרקון, הינה בעלת יכולת שיגור אנכית (VLS), אשר פותחת ככל הנראה אפשרויות להתרעה אסטרטגית, על אף שכבר זמן רב נטען בתקשורת הזרה כי גם לצוללות הדולפין ישנה יכולת לשיגור טילי שיוט מצינורות הטורפדו, אשר עשויים להיות מחומשים בראש נפץ גרעיני (Sutton, 2022).

⁵ ברק LRAD, "כיפת ברזל" והמערכת האמריקאית PAT 3, נועדו ליירט איומים לטווחים קצרים עד בינוניים. הם אינן מסוגלות ליירט איומים חוץ אטמוספריים וטילים בין-יבשתיים (ICBN). איראן אמנם לא מחזיקה כיום בטילים בין יבשתיים, אך היא נמצאת בתהליכי פיתוח של יכולת כזו (Carlin, 2022).

כחלק מיכולות ההרתעה האסטרטגיות מפני איום קיומי, מחזיקים הציים הגדולים בעולם, כגון האמריקאי, הבריטי, הצרפתי וגם ציים קטנים יותר כמו הרוסי, ההודי והסיני, ביכולת הרתעה אסטרטגית אשר מבוססת על צוללות בעלות יכולות לשיגור טילים בליסטיים (SLBMs). כלים אלו מסוגלים לבצע מתקפה גרעינית המבוססת על שיגור טילים בליסטיים מצוללות. במידה והצוללת "דרקון" אכן תהיה בעלת יכולת זו, הדבר יכניס את חיל הים הישראלי לרשימה מצומצמת של ציים בעלי יכולת מכה שנייה, יכולת אשר תבטיח כי ישראל תוכל להגיב בצורה מאסיבית גם במידה ותספוג מכת פתע משמעותית.

חיל הים ממשיך בתוכניתו להחליף את שלוש צוללות ה"דולפין" מהדגם הראשון, בדגם ה"דקר" החדש. מהתרשמות ראשונה נראה כי דגם הדקר יכלול "ביתן" ארוך יותר,⁶ אולי בכדי לאפשר יכולת להוצאת כוחות מיוחדים (Newdick, 2022). כמו ציים אחרים בעלי יכולת גרעינית, חיל הים יצטרך לשמור על האיזון הנכון בין משימות ההרתעה אסטרטגיות לבין יכולות קונבנציונליות של צי צוללות, כגון מבצעים מיוחדים, אמנעה ימית, תקיפה מדויקת ומשימות מעקב ואיסוף מודיעין.

סיוע הומניטרי וסיוע בעת אסון

מדינת ישראל בעלת רקורד עשיר וידועה כמובילה עולמית בסיוע בעת מקרי אסון (Humanitarian Assistance and Disaster Relief). עוד ממקרה הסיוע הראשון אשר נתן חיל הים בעת רעידת האדמה בקפלוניה שביוון בשנת 1953, צה"ל מהווה גורם אמין אשר מגיב בכל עת שהוא נדרש לכך מטעם הדרג המדיני. לאורך השנים ביצע צה"ל 27 משימות חילוץ והצלה, אשר חיזקו את מעמדה של מדינת ישראל בעולם. נוסף על כך, בישראל פועלים כיום ארגונים לא ממשלתיים, כגון ישראייד (ISRAAID), איחוד הצלה, וסמארטאייד (SMARTAID), אשר טסים כל אימת שנדרש ופועלים בשטח בעת אירועי אסון מסביב לעולם.

צי המחזיק ביכולות אינהרנטיות לסיוע הומניטרי, כגון כלי נחיתה גדולים,⁷ יחידות רפואיות יבילות, ספינות אספקה ועוד, יכול לספק סיוע במקרי אסון הן ברחבי המדינה, והן להצטרף למאמצי הסיוע אשר מפעילים צה"ל וארגוני ההצלה האזרחיים השונים ברחבי העולם. כלים גדולים כאלה יכולים לבצע גם מבצעי חילוץ של אזרחים בלתי מעורבים מאזורי לחימה (Non Combatant Evacuation Operation) ולהעביר אותם לאזור בטוח. דוגמה לכך, הצי האמריקאי השתמש בכלים אמפיביים כחלק ממבצע "סיוע משולב" לאחר אירוע הצונמי באוקיינוס

⁶ ה"ביתן" בצוללת הינו החלק המוארך אשר ממוקם בחלקו העליון של גוף הלחץ של הצוללת. הוא מכיל בתוכו את מערכות הפריסקופ, את תורני המכ"ם וסנסורים אחרים. ביתן ארוך מרמז על כך שהוא משמש גם כ"חלל" מבצעי כל שהוא. שימושים נפוצים לחלל מעין זה הם מערכת לשיגור טילי שיוט או להוצאת כוחות מיוחדים.

⁷ משרד הביטחון הזמין זה מכבר שתי אוניות נחיתה נושאות טנקים (Landing Ship Tank) והן נמצאות בתהליך בנייה בארצות הברית.

ההודי בשנת 2004, אשר השאיר הרס רב ונזקים כבדים בתאילנד ובהודו, או בתגובה לסערת הטייפון "היינן" אשר הכתה בפיליפינים בשנת 2013, על מנת להעביר אספקה ולפנות אזרחים אמריקאים.

מבצעים משותפים (רב־זרועיים)

מבצעים משותפים הם פעולות אשר מבוצעות בידי כוחות השייכים לזרועות שונות של הצבא – חיל הים, חיל האוויר וצבא היבשה – הפועלים במשותף. לצי לשליטה ימית ישנו תפקיד משמעותי בתמיכה בקרב היבשה. תפקיד זה יכול לבוא לידי ביטוי, לדוגמה, בביצוע מהלומה התקפית – טילים אשר משוגרים מספינות שטח או מצוללות במטרה לפגוע במתקנים חיוניים של האויב, או הפגזה ארטילרית באמצעות תותחים מכלי שטח. במציאות הנוכחית, שבה אויביה הפוטנציאליים של ישראל לא שוכנים בהכרח לאורך גבולותיה היבשתיים, צי לשליטה ימית יכול לספק למאמץ משולב מעין זה את כל הדרוש לו – שינוע בדרך הים של לוחמים ושל ציוד, ביצוע של מתקפה אמפיבית, הבטחת ציר לוגיסטי ימי וסיוע רפואי חיוני. בד בבד, הוא יכול לנתק את דרכי הגישה הימיות של האויב למרחב הפעולה, ולנתק את הלוגיסטיקה שלו ואת יכולותיו האמפיביות.

ספינות של צי לשליטה ימית יכולות לשמש גם כמערכות הגנה אווירית ניידות (picket ships), ולהרחיב בכך את מוטת השליטה ואת מגוון הסנסורים ואמצעי היירוט הזמניים במרחב, לטובת פגיעה ויירוט מטוסי אויב וטילים תוקפים. כלים הפרוסים מסביב לאזור שעליו נדרש להגן, יכולים לספק התראה מקדימה על איומים עוד בטרם יגיעו לשטח המדינה, לטווחי היירוט של מערכי ההגנה הקרקעיים, או ליירט את האיומים בעצמן באמצעות טילי יירוט ארוכי טווח.

מן הצד השני, חיל האוויר יכול לסייע לחיל הים באופן נרחב. לדוגמה, מטוסים קבועי־כנף (כגון Poseidon P-8) או מסוקים (כגון הסי־הוק) בעלי יכולת לביצוע לוחמה נגד צוללות (Anti-Submarine Warfare) יכולים לסייע בשליטה במרחב האגן המזרחי של הים התיכון. בצד זה, מטוסי חיל האוויר יכולים לסייע בעת הצורך בתקיפת כלי שיט של האויב, על בסיס הכוונה שספק מערך בניית התמונה של כלי השטח הימיים.

כאשר מדובר באויב שאינו נמצא בקרבת שטחה היבשתי של מדינתו, אפשר שהעימות יתרחש בקרב אווירי־ים משולב. תפיסה זו של "קרב אווירי־ים" (Air Sea Battle), פותחה על־ידי ארצות־הברית כרכיב מרכזי באסטרטגיה האמריקאית ללחימה במפרץ הפרסי או באוקיינוס השקט. היא עודכנה כמה פעמים בפרסומים של המטות המשולבים האמריקאיים (Hutchens, Dries, Perdew, Bryant, and Moores, 2017, Pp 134–139),⁸ ותורגלה באופן שוטף על מנת לאפשר לצי ולחיל

⁸ US Joint Concept for Access and Maneuver in the Global Commons: A New Joint Operational Concept (2017).

האוויר לשתף פעולה באופן אפקטיבי בכל הממדים – אוויר, ים, יבשה, חלל ובממד הקיברנטי, ולעכב או לעצור אויב אשר מנסה להשיג שליטה בממדים אלו. בקצרה, אם ישראל לא מסוגלת להשיג שליטה מבצעית באוויר או בים, לפחות היא מסוגלת למנוע זאת מהאויב.

בהתאם לתפיסה הקלאוזיביציונית של "מלחמה טוטאלית", חילות הים והאוויר יכולים לשחק תפקיד מכריע בפגיעה ביכולותיו או ברצונו של האויב להילחם, באמצעות תקיפת אמצעי הייצור, מתקנים ותעשיות חיוניות. במקביל, חיל הים יכול למנוע מאספקה חיצונית להגיע למדינת האויב, ובכך למנוע ממנו יכולת להמשיך ולקיים את מאמצי המלחמה.

הגנה על משאבים

לכל המדינות החופיות קיימת הזכות להכריז על אזור מים כלכליים (EEZ) המשתרע מקו החוף ועד לטווח של 200 מיילים ימיים. באזור זה המדינה היא בעלת הזכות להפיק, לשמר ולנהל את כל המשאבים הטבעיים.

במרחב המים הכלכליים, נדרש חיל הים להגן על המשאבים, למנוע הפרעה לדיג ולשמור על מתקני תשתיות ימיים, כגון אסדות הפקה וצנרת תת-ימית. ככל שצי הסוחר הימי של ישראל, אסדות ההפקה של הגז הטבעי ופעולות ימיות אחרות במרחב המים הכלכליים מתקיימים במרחקים הולכים וגדלים מן החוף, נדרשים ספינות חיל הים ומערך המטוסים לסיוור ימי לשהות זמן ארוך יותר בשטח כדי לשמור על כיסוי מספק של המרחב.

לדוגמה, ראש הבאר של שדה לויתן נמצא במרחק של 130 ק"מ מהחוף ועל מנת לשמור על המרחב נדרשים משאבים וכלי שיט אשר ישהו במרחב באופן קבוע. כמו כן, ספינות גדולות יותר, מטוסי סיור מודרניים, מסוקים וכלי טייס בלתי מאוישים ארוכי טווח לאיסוף מודיעין ולבניית תמונה ימית – הכרחיים בכדי לסייר ולהגן על מרחב המים הכלכליים.

מבצעים בתחום האפור

התחום האפור⁹ הוא כינוי אשר ניתן למרחב הפעולות שנמצא בין הביטחון השוטף לבין מלחמה בהיקף מלא. ספר משנת 2016 בשם "לפעול במרחב האפור: פרדיגמה אלטרנטיבית לאסטרטגיה האמריקנית", מתאר את התחום האפור או מלחמה היברידית כאוסף של אסטרטגיות שחיקה והתשה, אשר מנצלות את החולשות או את היעדר התכנון המתאים של האויב (Echevarria, 2012). אסטרטגיה זו הינה הגישה המועדפת אל מול אחת האויבות המשמעותיות ביותר של ישראל – איראן. ב-12 במאי 2019 נפגעו ממטענים נפצים ארבע ספינות סוחר אשר עגנו מחוץ לנמל

⁹ בישראל מקובל השם מ"ם – המערכה שבין המלחמות, על מנת לתאר את הפעולות בתחום האפור.

פוג'יירה שבאיחוד האמירויות הערביות, בפעולה אשר יוחסה לאיראן. ספינה אחת החזיקה בדגל נורבגי, אחת בדגל אמירתי ושתיים בדגל סעודי. ביולי 2021 הותקפה אונייה בבעלות ישראלית - Mercer Street - באמצעות מל"ט איראני מתאבד, בעת שעברה במים בין-לאומיים סמוך לחופי עומאן. בהתקפה זו נהרגו שני מלחים בעלי אזרחות בריטית ורומנית. איראן אמנם לא הודתה בפומבי בביצוע התקיפה, אך ארגון המדינות המתועשות (G7) פרסם הצהרה כי "העדויות מצביעות במפורש על איראן" (G7 Foreign Ministers, 2021). בד בבד, פרסם משרד החוץ האמריקאי הצהרה כי "הם משוכנעים שאיראן ביצעה את התקיפה, אשר ממשיכה דפוס של תקיפות דומות והתנהגות לוחמנית מצידה" (Blinken, 2021). ברקע הדברים יש לציין כי איראן טוענת שהתקפות אלו היו בתגובה לתפיסת כלי שיט איראניים בידי ישראל, ולחיסולו של מפקד כוח אל-קודס קאסם סולימאני.

הצוללת אח"י תקומה (דובר צה"ל)

מבסיס הצי החמישי שבבחריין (NAVCENT) פועל כוח המשימה המשולב 151. כוח בין-לאומי זה מונה 34 מדינות ובהן יפן, כווית, פקיסטן, סעודיה, דרום קוריאה, סינגפור, טורקיה, ארצות-הברית וברזיל, ומשימתו הינה להרתיע, לשבש ולמנוע פעילות פיראטית ושווד ימי במרחבי הים הערבי, מפרץ עדן וקרן אפריקה, אך הוא שומר גם עין פקוחה על פעילויות מלחמתיות בתחום האפור במרחבים אלו. יחסים דיפלומטיים מלאים עם בחריין, מאפשרים לחיל הים הישראלי לפעול במסגרת כוח משימה 151, הן באופן מצומצם בהשתתפות קצינים במפקדה השולטת, או באופן נרחב עד כדי שליחת כלי שיט שיצטרף לפעילות הכוח. הזדמנויות אלו פותחות בפני חיל הים אפשרויות לשיתוף פעולה בין-לאומי, לבניית שותפויות ולניסיון בפעילות רחוקה מנמלי הבית.

איסוף מודיעין, מעקב ובניית תמונה ימית

כלי שיט ימיים משחקים תפקיד קריטי גם בביצוע פעולות לאיסוף מודיעין ובניית התמונה. בחלקן מותקנות מערכות תקשורת ולוחמה אלקטרונית, אשר מאפשרות להן לבצע איסוף במרחב מודיעין האותות (SIGINT), חלקן בעלות יכולת איסוף אלקטרואופטית (VISINT) או יכולת מעקב טלמטרית (FISTING) אחר ביצוע ניסוי שיגורי טילים ואפילו חלליות. יכולות איסוף מודיעין אלו יכולות להתרחב כיום תוך שימוש בכלים בלתי מאוישים וכלים אוטונומיים.

תפקידי "שיטור" וסיוע

מעבר לתפקידי משמר החופים, ציים ברחבי העולם משמשים כסוג של משטרה בין-לאומית, אשר כמו השוטר במקוץ, שומרים על השכונה בכדי להבטיח סדר ובטיחות. הם ממטרים את נתיבי התנועה ואת מרחבי המים הכלכליים, מרתיעים איומים ומספקים סיוע ימי, כגון מענה לאירועי חירום (MAYDAY) ופינוי רפואי. כלי שיט גדולים יותר מסוגלים לתת מענה גם במצבי מזג אוויר קשים, בעוד שכלי שיט קטנים נדרשים לחזור לנמלים כאשר מזג האוויר מורע.

במרחב הים התיכון והים האדום ישנה תנועה ערה של מבריחים ושל סחר בבני אדם. ב־2002 תפס חיל הים בים האדום את האונייה 'קארין איי' בעת שהעבירה חמישים טון של אמצעי לחימה, כולל טילים נגד טנקים, מאיראן לקבוצות פלשתיניות. ב־2009 יירט חיל הים את האונייה 'פרנקופ' בעת שנשאה מרגמות ורקטות מסוג קטיושה לארגון החזבאללה שבלבנון, וב־2018 יירט חיל הים אונייה נוספת, אשר ניסתה להעביר טילים מאיראן לרצועת עזה. פעילות הברחות בלתי חוקית זו, נחשפת במרבית המקרים בידי ארגוני המודיעין, אך מיורטת בידי כוחות חיל הים.

ככלל, ישראל מעדיפה לייט משלוחי נשק איראניים בים האדום, בטרם יעברו בתעלת סואץ. הישראלים חוששים שהאיראנים יפרקו את אמצעי הלחימה באזור לא מפקח או ללא שליטה במרחבי סיני ומשם יוברחו צפונה אל תוך רצועת עזה בנתיבים יבשתיים (Helfont, 2021). קטיעה מוצלחת של נתיבי העברת אמצעי לחימה בטרם יגיעו לשטח האויב, מייתרת את תקיפתם ואת העמדתם בסיכון של כלי טיס ישראליים.

דיפלומטיה צבאית ו"עוצמה רכה"

במנעד שמתחיל בשלום מצד אחד ומסתיים במלחמה קיומית מהצד השני, ציים לשליטה ימית משמשים בתפקיד משמעותי על פני הספקטרום כולו. ציים, חרף תפקידם הצבאי, תומכים גם במאמצים דיפלומטיים וב"עוצמה רכה" (Soft Power). ביקורים של כלי שיט צבאיים בנמלים זרים עשויים להוות הזדמנות לבסס מערכת יחסים, לחזק בריתות קיימות או להעביר מסר לאויבים כי חיל הים מסוגל להראות את הדגל במיקום הנבחר. החוקר אדוארד לוטוואק הסביר בשעתו כי שכנוע הוא

התגובה הפוליטית או הטקטית, אשר מבוצעת על-ידי כל צד בתגובה להצגה, למניפולציה או לשימוש סמלי בכל אמצעי של כוח צבאי (Luttwak, 1974). דוגמאות לשימוש בצי כאמצעי שכנוע הן רבות ובין השאר כוללות ספינה בודדת או כוח משימה אשר יכול למנוע באופן פיזי או להגביל את התנועה של הצד השני בדרך של התמקמות במבואות ובנקודות משנק (choke points). גם לספינה בודדת יש עוצמה וכוח של המדינה שעומדת מאחוריה, כיוון שהיא משמשת שליח של הכלל, ושליחותה לאזור עימות מסמן את מחויבותה של המדינה השולחת. נוכחותו של כוח משימה עשוי להשפיע על ההתנהגות של גורמים פוליטיים בכירים ומקבלי החלטות, ולו בדרך של הצגת תמיכה או אזהרה מפני סיכון של הצד השני. בתחום העוצמה הרכה ידועה אמרתו המפורסמת של הנשיא טדי רוזוולט בנוגע למדיניות הימית האמריקאית "דבר ברכות, והחזק מקל גדול; אז תגיע רחוק" (Roosevelt, 1901).

סיכום

במשך חצי מאה, ומאז ייסודה של מדינת ישראל, ההתמודדות הייתה בעיקר מול מדינות עוינות מהמעגל הראשון. אולם, מדינות אלו לא החזיקו בכוחות ימיים משמעותיים, והסחר הימי אל מדינת ישראל וממנה לא הועמד בסיכון. כיום השתנתה מציאות זו. ישראל חתמה על הסכמי שלום עם שתיים מאויבותיה לשעבר, אך יש לה יריבים חדשים ופוטנציאליים אשר מחזיקים בכוח ימי משמעותי.

הגנה מפני טילים היא עניין של ביטחון לאומי ושרידות של המדינה, ולכן אין זו הפתעה שישראל היא מהמובילות בעולם בפיתוח של מערכות הגנה מפני טילים, כגון "כיפת ברזל", "מגן אור", "שרביט קסמים" ו"חץ", על כלל שכבותיה. מערכות אלו יכולות להתרחב ולקבל גרסה ימית, ובכך להגדיל את יכולות ההתגוננות והמוכנות של ישראל מפני טילים. ספינות בעלות יכולות יירוט של טילים מסוגלות להתמקם מחדש במקומות שונים, מה שמגביר את סיכויי היירוט. ספינות אשר מותקנות בהן מערכות גילוי ומעקב, יכולות ליירט טילים באופן עצמאי וישיר, או להעביר את המידע למערכות הקרקעיות של ההגנה האווירית.

ישראל חייבת להתייחס לאיום הנשקף לה מפני מיקוש ימי. לאובדן התנועה הימית אל אחד הנמלים, על אחת כמה וכמה אל שני הנמלים המרכזיים של ישראל, אפילו באופן זמני, יהיו השלכות קשות על הכלכלה הישראלית ועל איכות החיים של התושבים. חיל הים נדרש לרכוש כלי שיט, ובתוכם גם כלי שיט בלתי מאוישים לטיפול באיום זה, ולפנות לבעלות ברית על מנת ללמוד מהן את השיטות העכשוויות להתמודדות עם איום המיקוש. ישראל יכולה לפנות לאיחוד האמירויות הערביות, לסינגפור וכמובן לארצות-הברית על מנת לשדרג את היכולת שלה להתמודד עם מיקוש תת-ימי.

זה הזמן של ישראל להצטייד בצי לשליטה ימית. כלכלתה של מדינת ישראל מסוגלת לתמוך מהלך שכזה, והאינטרס הלאומי החיוני דורש את זה.

רשימת מקורות

- Binnie, Jeremy (January 16, 2020). "Egypt inaugurates major Red Sea base complex". *JANES*.
- Blinken, Antony J. (August 1, 2021). "Attack on Mercer Street Vessel Press Statement". *US Department of State*.
- Butler, Daren and Gumrukcu, Tuvan (November 28, 2019). "Turkey signs maritime boundaries deal with Libya amid exploration row". *Reuters*.
- Carlin, Maya (May 9, 2022). "How soon could Iran have an ICBM?". *Center for Security Policy*.
- Defense Brief Editorial (February 1, 2022). "In a first, Israel joins Middle East's largest naval drill IMX". *Defense Brief*.
- Donovan, Kevin (June 24, 2022). "MDA selects Raytheon Missiles & Defense to continue developing a first-of-its-kind counter-hypersonic missile". *Raytheon Technologies*.
- Echevarria, Antulio J. (2012). "Operating in the Gray Zone: An Alternative Paradigm for U.S. Military Strategy". *Department of the Army*.
- Frantzman, Seth J. (September 7, 2022). "Turkey threatening Greece can affect Israel and EastMed". *The Jerusalem Post*.
- Frantzman, Seth J. (October 7, 2022). "Rafael anticipates Iron Beam laser system could deploy in two years". *DefenseNews*.
- G7 Foreign Ministers (August 6, 2021). "G7 Foreign Ministers' Statement on the MV Mercer Street Attack". *US Department of State*.
- Green, Adam B. (2017). *The Israeli Navy's Application of Operational Art in the Yom Kippur*. US Naval War College.
- Helfont, Samuel (August 31, 2021). "The Limits Of Israeli Sea Power And The Threat Of Escalation With Iran". *Hoover Institution*.
- Holmes, James R. (2019). *A Brief Guide to Maritime Strategy*. Naval Institute.
- Hutchens, Michael E., Dries, William D., Perdew, Jason C., Bryant, Vincent D., and Moores, Kerry E. (January 27, 2017). "Joint Concept for Access and Maneuver in the Global Commons: A New Joint Operational Concept". *Joint Force Quarterly*, 84, 1st Quarter, Pp 134-139.
- Jerusalem Post Staff (November 16, 2022). "CENTCOM commander concludes 4th visit to Israel since taking office". *The Jerusalem Post*.
- Kershner, Isabel (August 17, 2022). "Israel and Turkey to Restore Full Diplomatic Ties". *The New York Times*.

- Koh, Swee and Lean, Collin (Winter 2012). "Seeking Balance Force Projection, Confidence Building, and the Republic of Singapore Navy". *Naval War College Review*, Vol. 65, No. 1, Pp.75-92.
- Konrad, John (March 6, 2022). "The Maritime Blockade Of Ukraine Is Working". *gCaptain*.
- Lazaroff, Tovah (December 27, 2022). "Israeli ambassador credentialed in Turkey in restoration of ties". *The Jerusalem Post*.
- Luttwak, Edward (1974). "The Political Uses of Sea Power". *Studies in international affairs*, no. 23.
- MI News Network (January 2022). "10 Largest Container Shipping Companies in the World in 2022".
- Misztal, Blaise, Perkins, Charles B., Ruhe, Jonathan, and Cicurel, Ari (August 2021). "Iranian Naval Provocations". *JINSA*.
- Mommsen, Klaus (2009). *60 Years Israel Navy*. Books on Demand.
- Newdick, Thomas (January 20, 2022). "Our First Look At Israel's New Dakar Class Submarine Reveals A Very Peculiar Feature". *The Drive*.
- Northrop Grumman (February 6, 2012). "Japan Buys Helicopter Laser Mine Detection Systems". *DefenceTalk*.
- Pinko, Eyal (March 2018). "Strategic Developments in the Eastern Mediterranean". In: Shaul Chorev (Editor). *Maritime Strategic Evaluation for Israel 2017/18*. Haifa Research Center for Maritime Policy & Strategy. Pp. 73-81.
- Roosevelt, Theodore J. (September 21, 1901). "Letter from Theodore Roosevelt to Henry L. Sprague". *Theodore Roosevelt Center*.
- Stub, Zev (December 29, 2020). "Israel to become natural gas-independent for the first time". *The Jerusalem Post*.
- Sutton, H. I. (May 9, 2020). "New Submarines Spearhead The Egyptian Navy's Expanding Capabilities". *Forbes*.
- Sutton, H. I. (January 19, 2022). "Israel's Submarine Secret: New Dolphin-IIs Could Have VLS". *NavalNews*.
- Yanarocak, Hay and Cohen, Eytan (November 2021). "Turkish Irredentism and the Greater Middle East". *JISS*.